

General-pukovnik u penziji
NIKOLA PEJNOVIĆ

Istorijska svest kao moralni činilac odbrane

(Danko Popović: „Knjiga o Milutinu”)

Odnedavno se na našem knjižarskom tržištu pojavila knjiga Danka Popovića pod naslovom „Knjiga o Milutinu”, koja je za nepunu godinu doživela 16 izdanja, sa ukupnim tiražom većim od 100 hiljada primeraka.* Ako je tako, a u to se ne može sumnjati, mora se bez dvoumljenja pomisliti na njenu izuzetnu umetničku i društvenu vrednost ili na to da se radi o takvom stanju duhova kada je osobena sadržina, s obzirom na svoju „aferašku” dražljivost, važnija od umetničkih kriterijuma i aktuelnih društvenih potreba. U najširem smislu, tema se odnosi na 30 godina srpske i novije jugoslovenske istorije, koja, pored balkanskih, obuhvata prvi i drugi svet-ski rat i narodnooslobodilački rat i socijalističku revoluciju, sve do njenih prvih posleratnih seoskih zastranjivanja sa otkupom žita kada Milutin greškom tragično završava. Prethodno je sa sremskog fronta doneo mrtvo telo jedinog sina, što dovoljno govori o teškoj drami i dvostrukoj tragediji koje neprozirnom crninom prekrivaju sve životne perspektive. Tematski prostori su, prema tome, kolosalno široki sa toliko raznovrsnih događajnih procesa i istorijskih promena da često pripovedača ugrožavaju da se „izgubi” na njihovim nepre-

* Danko Popović: „Knjiga o Milutinu”, šesnaesto izdanje, NIRO „Književne novine”, Beograd 1986. godine.

glednim horizontima, ili da ne primećuje neke markantne istorijske orijentire, pored kojih je, inače, teško olako proći bez određivanja vlastite stajne tačke (kolaboracionisti Milan Nedić i Dimitrije Ljotić, na primer, ne pominju se u Milutinovim naracijama, iako je o njihovoj politici, u stvari, najviše reći). Istorija je samo prividna tema, a još je manje pokretački motiv ovog svojevrsnog ostvarenja naše literarne produkcije. Istorijske reminiscencije Milutina, kao šumadijskog domaćina i solunskog ratnika, služe samo kao sredstvo i svojevrsan način da se posredstvom „istorijskog pamćenja” saopšti nešto što je postalo aktuelna problematika našeg sadašnjeg življenja. Dakle, aktuelna društvena kriza našeg doba sa posebnim elementima uže srpske situacije čine, izgleda, pravi motiv i nadahnuće svih Milutinovih kontemplacija.

Odavno u kuloarima nekih krugova u Srbiji živi krilatica kako Srbija u ratu pobeđuje, a u miru izgubi sve što je velikim heroizmom i teškim žrtvama izvojevala. Takva polazna pozicija inspirisala je našeg darovitog autora na trostruku projekciju svojeg, po obimu malog ali po porukama ambicioznog dela. Sociološku osu romana čini Milutinova osobna istorija, uslovi u kojima živi i bori se za goli život i privređuje za sebe i porodicu. Patrijarhalni život šumadijskog seljaka na malom i ubogom parčetu zemlje, bez dopunskih izvora iz gradskog i industrijskog kompleksa, učinio ga je žrtvom nemilosrdnih zelenaša, advokata i poreznika, kao i neuviđavnim postupcima domaćih policijskih, sudskih i drugih upravnih vlasti, bez uslova da se evropski emancipuje i savremeno civilizuje. Ta dimenzija srbijanskih prilika nije bila dovoljno jasna jugoslovenskom čoveku van Srbije, koji je Srbijance smatrao vladajućom nacijom sa svim privilegijama koje se u drugim krajevima sveta pod tim podrazumevaju. Milutinove meditacije o uslovima seljačkog života mnogo su ubedljivije od uobičajenih ekonomskih tabela i nemuštih uporednih pokazatelja, a uz to, ispunjene su ljudskom toplinom, saosećajnošću i humanizmom, koji priliče patrijarhalnim seoskim sredinama Šumadije. Mukotrpni dani su mu prolazili u zanavljanju onoga što mu je prethodni rat uništio i odneo, bez ikakvih privilegija i olakšanja.

Političku, psihološku i, posebno podvlačimo, odbrambenu okosnicu knjige predstavljaju oni sadržaji i one Milutinove ekstraspoznanje koje se tiču odnosa sa drugim našim narodima, kao i one koje na direktan, razočaravajući način devalviraju neke od osnovnih oslobodilačkih i patriotsko-istorijskih vrednosti srpske nacije i njene države u našem veku prepunom velikih svetskih konflagracija i temeljitih društvenih promena. Pomenuta dva aspekta knjige čine,

u stvari, jedinstvenu celinu pošto se odnose na životno pitanje svih — kako organizovati zajedničku državu (autor upotrebljava ponižavajući termin „kalokurijska”) i kako se ponašati da bi ona progresivno jačala i napredovala na podjednaku korist i za što izvesniju budućnost svih svojih članova. Pred ovakvim pitanjem svi sitni računi prošlosti i sadašnjosti moraju biti obazrivo tretirani, a sve istorijske ocene temeljno preispitane i objektivno zasnovane, ne samo u nauci već i u umetnosti.

Pomenuti sadržaji ne mogu a da, na ovaj ili onaj način, ne tangiraju širu javnost i sve ljude koji će biti duboko uzbuđeni pogledima i rezonima, koji se tiču temeljnih vrednosti prošlosti i koji odudaraju od gledanja koja nisu, niti su mogla do sada biti, veštačka i prevarantska. Uz to, ne radi se ni o humoru, ni o parodiji kao umetničkim žanrovskim posredovanjima, što bi na određen način ublažavalo teške dojmove koje stvaraju tekstovi ove po obimu male knjige.

U odnosu na ovakvu problematizaciju „Knjiga o Milutinu” može se s pravom koloritno nazvati crnom knjigom. Tekstovi o susedima kroz istoriju odišu teskobom i sujetom, netrpeljivošću i zlim pamćenjem koje sve ekscese, od običnog kriminala do genocida, generalizuju i predstavljaju kao suverene činove čitavih naroda, kao takvih.

Na terenu Mačve svaki prolaznik bi trebalo da klekne i da sa najvećim pijetetom oda poštu njenim žrtvama, ne samo u prvom, nego još više u drugom svetskom ratu. Milutinove uspomene i istorijske teskobe okrivljuju „one Švabe koje govore naški”, a kada su srpske jedinice, krajem rata, nastupale kroz Srem i Slavoniju vojnici su iz obesti ubijali guske po selima. Milutin zamera Sremicama i Slavonkama da su više kukale za guskama nego Mačvanke kada je „njihova” (austrijska) vojska ubijala nevinu decu po Mačvi. Da li je duh srbijanskog seljaka u tom času do te mere opterećen da nije u stanju da distancira austrougarsku vojsku od srpskog i hrvatskog naroda i da nije voljan da shvati ulogu švapskog i odnarođenog domaćeg oficira i austrougarsku politiku u toj vojsci, kao i ulogu okupatora u drugom svetskom ratu, iako dobro zna da su domaći izdajnici na sve strane, po njihovoj komandi, uništavali vlastiti narod. Ili je u pitanju politikantska igra čiji motivi i ishodi moraju sve zabrinjavati. Usput rečeno, brutalnost kojom se upoređuju ubijena deca i guske svakako je krajnje neukusna. Srpsku oslobodilačku vojsku u njenom nastupanju prema Severu i Zapadu dočekivao je narod organizovano i veoma oduševljeno, dok Milutin pominje bizaran primer dve devojke koje neće ni da pogledaju odrpane srpske „geake”.

Po sličnom scenariju Milutin apodiktički tvrdo, bez sagovornika koji bi relativizirao ili ublažavao njegove ekstremne sudove, neprekidno docira o Crnogorcima, Makedoncima, Muslimanima, Slovencima ispostavljajući, na neki način, svakom od njih nepodmirene račune koje pretvara, kako bi se danas uobičajeno reklo, u neku vrstu propalih srpskih investicija. Metod je „bockanje” a ne replika. I u primeni ovog metoda ne radi se o tome da li su se svi događaji, odnosi i procesi o kojima Milutin govori zaista desili ili ne, već o tome da nedostaju misli literarno iskazane koje bi te događaje osvetljavale u istorijskom kontekstu u kome su se desili, pa na taj način njihovo literarno oblikovanje dovele u sklad sa stvarnim sadržajem i značenjem tih događaja. Kao da ratovi između Srbije i Bugarske nisu značili uništavanje međusobno bliskih ljudi, opet zbog politike velikih i stranih sila.

Kao takav Milutin je inkarnacija aktuelnih društvenih kontroverzi, naročito onih koje se tiču federacije i autonomnih pokrajina. U toj uskovitlanosti duhova prelazi se crta razumnog, u ognju svađa i polemika teško se deli racionalno od iracionalnog, pozitivno od negativnog, prošlo od sadašnjeg i budućeg. Scenario je zamišljen i izveden po principu negativnih kriterijuma, mada je sasvim jasno da se u dugoj istoriji naših naroda i njihovih veza i kontakata moglo naći i pozitivnih primera i plemenitih odnosa koji bi stimulirali duh saradnje i bratstva: solidarnost i saradnja ostalih naših naroda sa srpskim narodom u prvom ustanku, balkanskim ratovima, dobrovoljačka divizija na solunskom frontu, a naročito zajedničke borbe pripadnika svih naših naroda u partizanskim odredima i jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u drugom svetском ratu, što čini glavnu i savremenu osnovu naše federacije.

Zbog toga ova knjiga, posmatrano iz ugla odbrambenih potreba i motiva, zbog njenog odnosa ili pogleda njenog glavnog junaka na sindrom istorijske svesti, ne može dobiti prolaznu ocenu. Neshvatljiv je toliko izražen rušilački, negatorski i nihilistički odnos prema bazičnim istorijskim vrednostima našeg postanka i življenja kao državne zajednice, i to ne samo Jugoslavije već i Srbije kao države. Pustoš i demoralizacija, pacifizam i kapitulanstvo, koji izlaze iz Milutinove razočarane patrijarhalne svesti, moraju da zabriju sve društvene činioce, bez obzira na to da li autor ove knjige verno prenosi stanje duha nekih današnjih grupa, ili vlastitom imaginacijom podstiče takav duh i utiče na stvaranje takvih grupa.

Istorijska svest svakog naroda jedno je od bitnih ishodišta njegove moralne snage, samopoštovanja i samopouzdanja, njegovog patriotizma i revolucionarnog i borbenog entuzijazma. Bespogovorno

rušiti životne istorijske vrednosti svoje savremenosti i prošlosti ostavlja teže tragove u svesti mladih naraštaja nego ratna stradanja i fizičke teškoće. Naše društvo s pravom ne može biti zadovoljno stanjem svoje istorijske svesti danas, naročito ne u pogledu jedinstvenog prilaza svih sredina našim glavnim zajedničkim istorijskim patriotskim i tradicijskim baštinama. Sva velika istorijska ostvarenja bilo kojeg našeg naroda trebalo bi da postanu zajedničko dobro svih. Oslobođilačku borbu, ustanke i seljačke bune svih naših naroda trebalo bi učiniti zajedničkom svetlom tradicijom, jer su to uzlazne stepenice današnjem dobu. Pošto se kod nas radi o više sličnih naroda, sa različitim istorijskim pedigreima, svest o potrebi bratstva i jedinstva mora postati katalizator pri stvaranju zajedničkih tradicija, na isti način kao što i socijalističko samoupravljanje, demokratija i sloboda, koje uključuju ravnopravnost unutra i nezavisnost prema svetu, čine životne i polazne imperATIVE sadašnjih i budućih generacija. Istorijska svest svakog naroda sadrži i pozitivne i negativne elemente, što bez mnogo dijalektike znači da se ne može interpretirati samo jedna, a zaboraviti na druge.

Stari i razočarani solunski ratnik u svom defetističkom raspoloženju, umetničkim transpozicijama autora, sledi reminiscencije po šemi: Srbija se do poslednje kapi krvi borila za druge, čak i protiv njih i, umesto priznanja i zahvalnosti, doživela je nezahvalnost i teškoće svake vrste, čak i neravnopravan položaj u odnosu na ostale u zajedničkoj državi. Prepoznatljiva je davno lansirana teza „Srbija pobeđuje u ratu, ali gubi u miru”, zbog čega je odnos prema vlastitoj i zajedničkoj istoriji diktiran ne samo razočaranjem već i kapricom i određenom vrstom pretnje da će se Srbi jednom opametiti i prestati podmetati leđa za spas i odbranu drugih, a za vlastitu degradaciju i podređenu poziciju. Moguće je ove tvrdnje i Milutinova ubeđenja samo delimično ilustrovati, a drugačije nije ni potrebno, pogotovo za one koji su roman pročitali. Negirati i neprihvatiti, posle toliko godina, na primer, istorijske ocene sarajevskog atentata, čime monolog počinje, sigurno je deplasirano, ali tvrditi da Srbija nije trebalo da učestvuje u ratu sa Austro-Ugarskom monarhijom bila bi obična gimnastika duha, kad se ne bi radilo o činu koji nije mogao biti izbegnut, a koji, uz bolne i teške okolnosti, u sebi krije i slavnu potencijalnu snagu koja nam je bila potrebna, a koja će nam i dalje trebati. Koliko su i šta su učinili drugi, da li su dovoljno ili malo — pitanja su koja su kolikogod opravdana, toliko i teška za odgovor u ovakvom napisu. Tito je u praksi, manevrišući na čitavom jugoslovenskom prostoru, pokazao kako se to radi, što i Milutin lakonski ističe pominjući Bosance i Ličane, a njima se mogu i moraju dodati i Vojvođani,

Dalmatinci, Slavonci, Žumberčani, istarski Slovenci i mnogi drugi. Neosetno, i u isto vreme prikriveno, prebacuje se srpskim socijalistima glasanje protiv ratnih kredita (Dimitrije Tucović). Austro-Ugarska imperija bi i bez atentata našla povod za rat protiv Srbije, a Srbija niti je mogla niti je trebalo da prihvati kapitulaciju. U tom kontekstu tvrditi da je Nikola Pašić trebalo da ustupi Makedoniju do Vardara Bugarima, pošto bi tada srpska vojska mogla da se povuče niz Vardar u Grčku, predstavljalo bi obično seljačko nagvaždanje kada ne bi sadržavalo defetističku notu i posebnu žaoku prema današnjim Makedoncima. Neobično zvuči da je srpski seljak i solunski ratnik spreman na dobrovoljne teritorijalne ustupke Bugarima, pa čak i kada se u svemu ne slaže sa svojim bližim sunarodnikom. Ovakvim pisanijama bugarske aspiracije mogu samo narastati. Umesto ovakve Milutinove kritike umesna je i još uvek aktuelna ona koja se odnosi na sve tri buržoazije (grčku, bugarsku, srpsku) koje su raskomadale makedonsku zemlju i narod, kao i ona koja se odnosi na probugaraše među Makedoncima koji su pozdravili okupaciju u drugom svet-skom ratu.

Milutinova „sentenca” da kralj Aleksandar i Pašić nisu trebali sa srpskom vojskom da odstupaju preko Albanije već da raspuste armije i kapituliraju pred agresorom, pored svih kalvarija i normalnom umu teško shvatljivih gubitaka, ne uzdiže budućim generacijama duh borbenosti i nepomirljivog otpora agresoru, pa se, pored ovakvih meditacija, bar dok se ne čuju i drugačiji argumenti, nije moglo proći. Da se radi o mišljenju u kome se izlaže celishodnost promene oblika borbe i otpora tadašnje srpske vojske, to ne samo da ne bi bilo prihvatljivo za današnje poimanje već bi predstavljalo i novum do tada nepoznat u svetu budući da su ruski i španski partizani u borbi protiv Napoleona na bokovima imali oslonac na redovnu vojsku koja se frontalno borila. Umesto borbe, bez obzira na koje načine bi se vodila, predlaže se — kapitulantstvo.

Milutin, takođe, svaljuje tešku istorijsku krivicu na Aleksandra i Pašića, što su inicirali ili prihvatili planove o stvaranju Jugoslavije kao zajedničke države većine Južnih Slovena. Pri tome ga nimalo ne zanima organizacija te nove proširene države niti prava i obaveze njenih naroda i nove vlasti, već se isključivo opredeljuje za separatno srpsko državno ustrojstvo. Svoje mišljenje potkrepljuje i nekim faktima koje nalazi nadomak ruke, a koja se odnose na klanja i stradanja Srba u Hrvatskoj, Bosni, Makedoniji, Kosovu i Vojvodini. Ovaj argumenat mu je „kratak” za toliko što se iz njega ne vidi kako bi Srbi prošli u tim krajevima posle prvog svetskog rata i u toku

drugog, da nije bilo Jugoslavije, čak i onakve kakva je bila, s obzirom na svetsku konflangraciju i na pojavu fašizma na evropskoj i svetskoj sceni. Nesporno je da su stradanja srpskog naroda u njegovoj borbi za slobodu gorostasan i neprolazan memento slobodarstva za današnje i buduće generacije ne samo srpskog već i svih ostalih naših naroda. Uostalom, postalo je već suvišno raspravljati da li je ili nije bilo svrsishodno i progresivno stvarati Jugoslaviju, čak i kraljevsku, već je, zbog današnje konstelacije, potrebno stalno razmišljati o modalitetima njene političke, ekonomske i samoupravljačke organizacije gde spada i autonomna organizacija nekih njenih delova. To je životni interes srpskog naroda, kao i ostalih naših naroda, između ostalog i zbog njegove objektivne pozicije u zemlji, kao i zbog odbrane celine zajedničke domovine.

Dosledan sebi, Milutin sledećom „sentencom” osuđuje narodne demonstracije od 27. marta 1941. i državni prevrat kojim je odbačeno jugoslovensko pristupanje trojnom paktu, a ne odobrava ni suprotstavljanje agresorima u nesretnom aprilskom ratu te godine. Tako se linija defetizma uporno nastavlja i vehementno brani. Parola „Bolje grob nego rob” nije isto što i samurajska samoubilačka praksa, već predstavlja izražavanje odlučnosti naroda da brani svoju slobodu od svakog ko na nju nasrne, što je u srpsku tradiciju ušlo još kosovskim ciklusom, a naše današnje odbrambeno opredeljenje samo je savremena modifikacija tog moralnog i društvenog gesla.

Prema našem današnjem stanovištu, po kojem se agresor ne bira, a niko nema pravo obustaviti borbu i pristati na kapitulaciju, Milutinovi rezoni ne mogu biti odobreni, pogotovo što se radilo o starom osvajaču i imperijalističko-germanskom krvniku Slovena. U tom kontekstu nije slučajno da Milutin u svojim opservacijama uopšte ne primećuje Nedića i Ljotića, niti ocenjuje njihovu slugantsku ulogu u odnosu na sve okupatore (Nemce, Mađare, Bugare, Italijane, Albance), što znači da se linija defetizma neizbežno i logično preliva u liniju petokolonaške kolaboracije. Inače, u ovom kontekstu nema direktnih okrivljavanja druge braće zbog poraza i to iz razumljivih razloga. („Čak ni Oplenac nisu branili” — gunda Milutin).

Srpski kolaboracionisti i domaći fašisti izmislili su i uporno ponavljali maksimu da smo kao država vojnički izgubili rat, da ga je protivnik časno dobio i da je red dok se nalazi u našoj kući da ga pustimo na miru i kao pobednika uvažavamo i slušamo. Nešto od ove maksime i Milutin u svojim rezonovanjima ponavlja u odnosu na partizane, prebacujući im „negostoljubivost”.

Kompleks odnosa četnici — partizani Milutin dosta oprezno tretira ali bez nužnog manevarskog prostora, pošto je, s jedne strane, ograničen shvatanjima da prema okupatoru treba biti pokoran i lojalan, a s druge strane, socijalna pozicija seoske sirotinje ne dozvoljava mu da bez kolebanja brani bivšu vlast i društveno uređenje čije su četničke kolovođe živa inkarnacija.

U negativan saldo partizanima upisuje borbu za vlast u toku rata, izazivanje okupatora koji se sveti nedužnom narodu („više vole jednog mrtvog Nemca nego 100 živih Srba“) i u vezi s tim, plasira pakosnu „domišljajku“ o tome zašto se ustanak nije organizovao u Zagorju, pa da Varaždin doživi kataklizmu Kragujevca i Kraljeva. Inače, partizane ne okrivljuje da su snaga koja je u službi strane sile i međunarodne ideološke doktrine — što se, inače, u propagandi petokolonaša često činilo. Susretom s Kalaićem i arogantnim ponašanjem četničkog vojvode i komandanta gorske kraljevske garde, četnici su prikazani kao netrpeljive siledžije koje ne prihvataju dijalog ni sa kim i koji su za odbranu i povratak svoje vlasti spremni, bez ikakvih skrupula, iskoristiti vojnu moć i okupatora i saveznika. Ipak, partizanima se, sem borbe za vlast, što se u svakoj revoluciji podrazumeva, ne priznaju širi ciljevi nacionalnog oslobođenja i učešće u borbi protiv fašizma kao univerzalne svetske opasnosti i retrogradne sile, i to kao priznati deo široke savezničke koalicije. Jeftini cinizam o Varaždinu može samo naivne i nacionalizmom nagrižene zagolicati. Ustanak i narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji zamišljeni su i realizovani kao delo svih njenih naroda u meri i na način kako su to opšti i lokalni uslovi diktirali i dopuštali. Hrvatska, sem krajeva sa većinom srpskog stanovništva i delom Dalmacije i Primorja, zbog farse koju je kod masa stvorila monstruozna „Nezavisna Država Hrvatska“, nije bila u prilici da već od početka realizuje narodne ustanke širokih razmera i opšteg karaktera, ali su se zato u ostalim njenim delovima odmah javili ostali oblici borbe i otpora. Slovenci, Crnogorci, Makedonci i drugi dejstvovali su prema specifičnostima vlastite situacije što nas ovde ne zanima, sem toliko da se dokaže da ustanak u Srbiji nije imao ni cilj ni ulogu da zamenjuje druge i da drugi ostanu pasivni i bez borbe čekaju pobedu. A što se ustanak u Srbiji odvijao onako kako se odvijao, i što se na njenom terenu nalazila većina centralnog rukovodstva objašnjava se, pored ostalog (razbijen državni aparat, kvislinzi se još nisu organizovali, mržnja Srba prema starim zavojevačima itd.), i blizinom SSSR-a i iluzornim nadama da će Crvena armija već u početnim nedeljama rata preneti dejstva na prostore najbliže linijama svojih graničnih frontova. Čak su se, kurioziteta radi, naši banatski partizani

pomerali prema Kikindi da bi se što pre sreli sa trupama maršala Buđonija.

Umetnička transpozicija istorije u roman i sa najbujnijom fabulom i literarnom imaginacijom autora, povezana je sa velikim teškoćama i opasnostima, naročito ako se pri tome obavljaju teme-
ljite revizije istorijskih vrednosnih sudova i kada se to radi kroz aktera i glavnog junaka, koji bez ikakvog priziva i bez bilo kakvih dokaza iznosi svoje tvrdnje i uspostavlja nove stvarnosne i vrednosne relacije. Takav metod umetničkog stvaralaštva ne dopušta autoru nikakvu slobodnu distancu, niti dozvoljava pluralitet mišljenja i slobodnog raspravljavanja, a bez toga nema ni približno verne slike duhovnih konstelacija određene sredine, ni sada, ni u prošlosti.

Seoski politikanti i palanačka šaputala kao protagonisti i glavni junaci umetničkog ispoljavanja, najmanje su verni i objektivni tumači istorije, a najmanje i žele to da budu. Istorijska opterećenja su teža od tekućih i svakodnevnih, a istorija nije samo učiteljica već i moralni podstrekač sa neizmerljivim duhovnim potencijama, prema čemu odbrana ni jedne zemlje ne može biti indiferentna, a naročito ne opštenarodna odbrana. U tom smislu, nije naodmet, s vremena na vreme, pogledati i „komesarske” primedbe na marginama, čak i umetničkih tekstova.

S U M M A R Y

HISTORICAL AWARENESS AS A MORALE FACTOR OF DEFENCE (Danko POPOVIĆ, "Book on Milutin")

Critical presentation, from the aspect of total national defence concept, of Danko POPOVIĆ's book *Knjiga o Milutinu* (Book on Milutin), written mostly as a general review of 30 years of Serbian and recent Yugoslav history. Reminiscences of the protagonist Milutin are used by the author only as a means or manner in which the current social crisis, with particular elements of situation of Serbia, is analysed and discussed by application of his „historical memory”.

The political, psychological, and particularly defence, skeleton of the book consists of those contents and outstanding perceptions of the protagonist that pertain to the relations of the Serbian with other Yugoslav nations, as well as those that in a direct and disappointing manner devaluate certain fundamental and patriotic-historical values of the Serbian nation and of its state in this century.

These contents cannot but stir our wider public, which will be deeply agitated by the author's views and reasons pertaining to the fundamental values of our history that differ from the generally accepted views that are not nor could have been artificial or false.

R E S U M E

LA CONSCIENCE HISTORIQUE EN TANT QUE FACTEUR ETHIQUE DE LA DEFENSE

(Danko Popović: „Le livre de Milutin”)

L'auteur du présent article, procédant avant tout sous l'aspect de la défense populaire généralisée, offre un compte-rendu critique de l'oeuvre de Danko Popović, „Le livre de Milutin”, dont le sujet, dans l'acception la plus large de ce terme, porte sur trois décennies de l'histoire moderne de la Serbie et de la Yougoslavie. Les réminiscences historiques du personnage principal de ce livre ne sont qu'un canevas et moyen de traiter, par le recours à la „mémoire historique”, de la crise actuelle de la société, avec l'accent mis sur certains éléments particuliers de la situation serbe proprement dite.

La trame du livre portant sur la politique, la psychologie et particulièrement sur la défense, est constituée par les contenus et les éléments cognitifs particuliers qu'apporte le protagoniste du livre, et qui concernent les relations du peuple serbe et des autres peuple yougoslaves, de même que ceux qui de façon directe et décevante tendent à faire dévaluer certaines des valeurs patriotiques et historiques fondamentales de la nation serbe et de son Etat au 20e siècle.

Les contenus ci-dessus cités ne peuvent pas ne pas concerner l'opinion publique large et les hommes qui seront profondément touchés par les vues et les attitudes relatives aux valeurs fondamentales du passé et qui divergent des vues qui jusqu'ici n'ont pas pu être, non plus qu'elles ne sont, factices et trompeuses.

Р Е З Ю М Е

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ, КАК МОРАЛЬНЫЙ ФАКТОР ОБОРОНЫ

(Данко Попович: „Книга о Милутине”)

В статье, в первую очередь с аспекта всенародной обороны, высказывается критический взгляд на книгу Данка Поповича „Книга о Милутине”, тема которой в широчайшем смысле слова относится к 30 летам сербской и новейшей югославской истории. Исторические воспоминания главного героя

служат только средством, при помощи которого посредством „исторической памяти“ рассматривается актуальный общественный кризис и отдельные элементы более узкой сербской ситуации.

Политический, психологический и особенно оборонительный осто́в книги составляют те содержания и осознания главного героя, касающиеся отношений сербского народа с другими нашими народами, а также и те, которые непосредственным, разочаровывающим способом обесценивают некоторые основные патриотическо-исторические достоинства сербской нации и ее государства в нашем веке.

Упомянутые содержания не могут не затронуть более широкую общественность и людей, которые будут глубоко взволнованными взглядами и размышлениями, относящимися к основным ценностям прошлого, и не соглашающимися с взглядами, которые не были и не могли до сих пор быть искусственными и мошенническими.